

EKSPERTU KONSILIJA “PILSONISKĀS ATBILDĪBAS VĒRTĪBA UN CENA” SLĒDZIENS

Konsiliju organizēja Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļa, un tas notika 2019. gada 13. februārī Latvijas Zinātņu akadēmijas Augstceltnē. Šis konsilijs bija trīspadsmitā/četrpadsmitā Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas rīkotā ekspertu diskusija par aktuāliem un sabiedriski nozīmīgiem jautājumiem. Tajā piedalījās neatkarīgi eksperti sabiedrības attīstības jautājumos un nevalstisko organizāciju (NVO) pārstāvji.

Konsilija mērķis bija izvērtēt pilsoniskās atbildības nozīmi valsts un sabiedrības attīstībā.

Eksperti meklēja atbildes uz šādiem jautājumiem:

1) Kas ir pilsoniskā atbildība, kā tā izpaužas (indivīda atbildība par rīcību ikdienā, darbā, īpašos gadījumos — vēlēšanas, krīzes)? Atbildības īstenošanas metodes un mehānismi (publiskie balsojumi, mediji, protesta akcijas).

2) Pilsoniskās atbildības vērtība (zemas pilsoniskās atbildības ietekme uz valsts un sabiedrības attīstību (slikta valsts vadība, nespēja formulēt un aizstāvēt valsts intereses, nespēja cīnīties ar korupciju utt.)).

3) Pilsoniskās atbildības cena (nekas nerodas no nekā, arī pilsoniskās atbildības izkopšana maksā).

Diskusijai tika piedāvātas šādas galveno jēdzienu definīcijas:

- pilsoniskā atbildība ir indivīda kā sabiedrības locekļa atbildība par savu rīcību, tās ietekmi uz sabiedrību un tās sekām;
- pilsoniskās atbildības vērtība ir pilsoniskās atbildības kvalitātes radīta pozitīva

vai negatīva ietekme uz valsts un sabiedrības attīstību;

- pilsoniskās atbildības cena ir metodes un resursi, kas nepieciešami tādas pilsoniskās atbildības veidošanai, kas pozitīvi ietekmē valsts un sabiedrības attīstību.

Konsilijā piedalījās: publicists Otto Ozols (Mārtiņš Barkovskis), tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS valdes loceklis Arnis Kaktiņš, Latvijas Universitātes docents Valts Kalniņš, PROVIDUS direktore un vadotniece Iveta Kažoka, LZA akademiķe, LU Filozofijas un socioloģijas institūta direktore Maija Kūle un Romas Katoļu Baznīcas Rīgas arhibīskaps-metropolīts, LZA goda loceklis Zbignevs Stankevičs. Diskusiju vadīja un ziņojumu sagatavoja LZA akademiķe Raita Karnīte.

Konsilija tēmas izvēles loģika

Konsilija tēmas izvēli rosināja pēdējo Latvijas Saeimas vēlēšanu rezultāti, bet ne tikai. Gan īpašos gadījumos, kādi ir Saeimas un pašvaldību vēlēšanas, gan ikdienā vērojams, ka Latvijas sabiedrība, vai vismaz tās daļa, labprāt aktīvi darbojas: iesaistās diskusijās par aktuālajām problēmām, piedaloties organizētos pasākumos (radio brīvie mikrofoni, sabiedriskās protesta akcijas un līdzīgi), bet jo īpaši, sniedzot un iegūstot informāciju sociālajos tīklos. Dalība vēlēšanās ir katra pilsoņa pienākums, un vismaz puse to, kuriem ir balsošanas tiesības, šo pienākumu cenšas izpildīt.

Katram ir savs viedoklis, un dažādu vecumu un nodarbošanās cilvēki vēlas to paust citiem vai apliecināt ar savu rīcību. Sociālie

tikli, ko spēcina un paplašina mūsdienu informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, saziņu atvieglo, padara aizraujošu un ievēl līdzdalībā. Šajos procesos cilvēki nonāk saistībā ar citiem. Individīda rīcība ietekmē pārējo sabiedrību, un jo vairāk indivīdu rīkojas līdzīgi vai pat vienādi, jo lielāka ietekme viņu rīcībai ir uz sabiedrību. Tā veidojas demokrātiski pieņemti lēmumi. Ja tie ir labi un sabiedrībai derīgi — vērtējums neseko. Ja tie nav izdevušies labi un sabiedrībai derīgi — jau nākamajā dienā sākas skarba un iznīcinoša kritika, nedomājot par to, kāpēc un kas tādu lēmumu ir sagādājis.

Pēdējā laikā sabiedrībā notiekošie procesi kļūst agresīvi un satraucoši. Politikas kvalitāte pasliktinās, tas kavē ekonomikas attīstību. Nošķirtība, attālināšanās no reālās pasaules, atteikšanās no atbildības (ko es varu darīt? kas man par daļu?) kļūst par raksturīgu jaunās paaudzes iezīmi. Labi domāta un veicināta sabiedrības aktivitāte (piemēram, piedalīšanās vēlēšanās) neapzināti izvēršas par nevēlamu rezultātu (tiek ievēlētas partijas vai personas, kas nespēj rīkoties sabiedrības interesēs). Negatīvais un neglītāis kļūst par normu, jo to pieprasa sabiedrība (mediju ziņas, dizains, kultūras produkts). Negatīvas parādības tiek pieņemtas kā nenovēršamas, jo “tā dara visi” (narkotikas). Agresija dzīvē kļūst par “filmu”, upuru ciešanas netiek uztvertas kā patiesas. Ar informācijas tehnoloģiju starpniecību jaunās tendences, gan vēlamās, gan nevēlamās, tiešā veidā ietekmē jauno paaudzi.

Nevēlamās parādības ir saistītas ar pilsoniskās atbildības vājumu — sabiedrība necenšas vai nespēj tās novērst, indivīdi neapzinās savas kā indivīda rīcības ietekmi uz sabiedrību kopumā.

No otras puses, mūsdienās ir jaunas iespējas pilsoniskās atbildības izkopšanai. Ir pieejams globālais tīmeklis izziņai un informācijas pārnesei. It attīstīta pētniecība sociālajās zinātnēs, tostarp sociālo procesu izpētes un vadības metodes, ietekmes pētīšanas metodoloģija un metodes, audzināšanas

un izglītošanas metodes u.c. Jauniešu izglītība un uztveres spējas uzlabojas, augstākā izglītība, kas vēl nesen bija izcilības rādītājs, tagad ir kļuvusi par normu.

Tāpēc ir svarīgi saprast — kas ir nepareizi, kas jā dara citādi, lai negatīvās parādības iespējami izzustu? Kā iemācīt cilvēkus domāt, saprast cēloņus un sekas? Kā panākt, lai cilvēki saņemtu tādu informāciju, kas stiprina spējas izvērtēt notiekošo un savu lomu tajā? Kā panākt, lai cilvēki saņemtu patiesu un vispusīgu informāciju? Kāda ir nevalstisko organizāciju loma, kā nodrošināt to darbību?

DISKUSIJAS IZKLĀSTS

Pilsoniskās atbildības vērtība

Vispirms jāsaprot, vai ir pamats uztraukumam, vai ir vērojamas nevēlamas tendences sabiedrības attīstībā, kuru cēlonis ir pilsoniskās atbildības trūkums. Citiem vārdiem, kāda mūsdienu Latvijā ir pilsoniskās atbildības vērtība, ko tā dod?

Ekspertu domas šajā jautājumā dalījās, bieži piesaucot pēdējo Saeimas vēlēšanu rezultātus. Visi eksperti atzina, ka tie ir neparasti, taču uz tiem jāskatās plašāk — ir jā jautā, kāpēc cilvēki balsoja par jaunām un nestabilām partijām un joprojām tās atbalsta (KPV LV, kas sašķēlās tūlīt pēc vēlēšanām un joprojām nespēj pilnvērtīgi strādāt kā parlamentārā pozīcijas partija)? Kāpēc bija un ir pieprasījums pēc tāda balsojuma? O. Ozols uzskata, ka, vērtējot pēc vēlēšanu skaitliskajiem rezultātiem, nav nekā nosodāma, ka daļa vēlētāju atdeva savas balsis par partiju KPV LV. Šī daļa nav pārāk liela, un nevar uzskatīt, ka Latvijai būtu uzbrukusi kāda epidēmija. Arī sabiedrības pārstāvība ir izveidojusies kvalitatīva — visi atšķirīgi sabiedrības slāņi ir pārstāvēti līdzvērtīgi (V. Kalniņš). Idejiskais un metodoloģiskais izklājums ir diezgan adekvāts sabiedrības struktūrai. Galvenās idejas un attieksmes ir pārstāvētas, sabiedrības spoguļattēls ir adekvāts.

Tomēr bez vēlēšanām ir arī citas izpausmes, kuras nevar uzskatīt par sabiedrībai vēlamām. Nevar noliegt, ka sabiedrības viedokli jūtami ietekmē sociālajos tīklos paustais. Tikai tā var skaidrot atbalstu latviešu mentalitātei svešajai un nevajadzīgi saasinātajai dzimumu līdztiesības problēmai vai vienaldzību pret narkotiku lietošanu.

Kaut arī pēdējo Saeimas vēlēšanu rezultāti tiek vērtēti kā gandrīz normāli, tomēr tie ir radījuši sen nebijuši jucekli (nespēja izveidot valdību un savlaicīgi pieņemt valsts budžetu; visvairāk pārstāvētā, bet nestabilā pozīcijas partija ievēlēja ar ārvalstīs dzīvojošo balsim; valdību veido vismazāk pārstāvētā pozīcijas partija, vairāki (ne visi) nepārliciecināši vai pat vāji ministri; nihilisms pret priekšvēlēšanu solījumiem).

R. Karnīte norādīja uz paradoksālu situāciju — sabiedrība ar lielu enerģiju uzbrūk atsevišķām personām, kuru noziegumus vai negodīgu rīcību ir uzrādījuši mediji, bet ir toleranta pret iemesliem un personām, kas šādu personu ilgstošu un atkārtotu atrašanos valsts vadībā vai tuvu valsts finansēm ir pieļāvušas vai pat darījušas iespējamu. Cinisms un visatļautība valsts pārvaldē ir kļuvusi par normu, tomēr ar sabiedrības atbalstu atkal un atkal to nesēji sēžas augstos valsts vadītāju krēslos.

Diskusijas laikā O. Ozols retoriski jautāja — kur bija Krišjāņa Kariņa kā premjera pilsoniskā atbildība, kad viņš parakstīja lēmumu par valdību, kurā par labklājības ministri kļuva cilvēks, kurš neko no labklājības jomas nesaprot un tuvākajā laikā nesapratīs, un pār kuru gulstas šaubu ēna par negodīgu praksi labklājības jomā iepriekšējā darba vietā? Viņš parakstīja un neprasīja, lai partija izvēlas labāku kandidātu. Vēl vairāk — K. Kariņš tautā tiek uztverts kā labs politiķis un uz viņu liktas lielas cerības.

Kā diskusijas laikā atzina Z. Stankevičs, korupcijai veidojas jauna seja, korupcija kļūst arvien izsmalcinātāka, un tas notiek visu acu priekšā. Trūkst kompetentu speciālistu, kuri spēj atmāskot jaunās shēmas, un sabiedrī-

bai nerūp, lai tādi būtu. R. Karnīte piebilda, ka trūkst zinātniskās izpētes, lai paaugstinātu Latvijas konkurētspēju un uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti, paaugstinot ienākumus, un ekonomisko pētījumu, lai noteiktu jomas, kur tas izdotos vislabāk, taču sabiedrība neaicina uzlabot zinātnes stāvokli, drīzāk otrādi — nievājoši izturas pret tiem, kas vēl palikuši zinātnē.

Par pilsoniskās atbildības vājumu sabiedrībai ir jāmaksā. Zaudējumi korupcijas dēļ ir biežāk pieminētā zaudējumu kategorija. Zaudējumus rada arī nevēlamās demogrāfijas tendences. Uzskata, ka emigrācija Latvijas sabiedrībai ir drīzāk vēlama, nekā ierobežojama, bet imigrācija, kas varētu kompensēt zaudēto iedzīvotāju kopumu, tostarp strādājošos, nav pieļaujama. Sabiedrība neprasa valdības rīcību, lai emigrāciju mazinātu. Protams, šāda rīcība var sakņoties tikai ekonomiskās, nevis politiskās un administratīvās metodēs. Z. Stankevičs, analizējot situāciju, saka: Jā, ir bedre, ir mīnuss, bet vai ir pētījums, cik būtu maksājuši nodokļos aizbraukušie Latvijas iedzīvotāji? (O. Ozols — vismaz 18 miljardus, 300 tūkstoši cilvēku ir prom.) Stankevičs: lūk, to varētu izmantot izglītībai, zinātnē. Var jau nelikties ne zinīs par tiem procesiem, vai tomēr kaut kas jādara, lai procesu apstādinātu? Tā ir atbildība no valdības un citu struktūru puses. Vai nav vērts vātajos novados ieguldīt līdzekļus, lai atturētu aizbraukšanu? Ja nav darba, slēdz skolas — cilvēki aizbrauc, jo nav līdzekļu dzīvošanai. Ja cilvēki aizbrauc, potenciālie nodokļu maksājumi netiek saņemti.

Nils Ušakovs, komentējot savu pieteikumu Eiropas Parlamenta vēlēšanām, izteica patiesu domu, ka viņš vērsas pie saviem vēlētājiem, ne pie kā cita, un tikai viņi izlems, vai viņš būs Eiroparlamenta deputāts vai nebūs. Patiešām, neviens nevar apsēsties Saeimas vai Eiroparlamenta krēslā bez vēlētāju atbalsta, neviens nevar palikt nesodīts, ja to pieprasa sabiedrība.

Bet sabiedrība, valsts iedzīvotāju kopums, nepieprasa. Izrādās, solījumi sociālajā

jomā, kaut arī nereāli un nekad nepildīti, spēj nomākt bažas, ka pašu pieņemtie lēmumi (atbalsts vai noliegums kādam sabiedriskam procesam, parādībai, personai), lai cik labi domāti, var izrādīties pašiem lēmējiem nevēlami. Kāpēc tā notiek?

Valsts iedzīvotāju nespēju novērst sev nevēlamu lēmumu pieņemšanu var uzskatīt par pilsoniskās atbildības vājumu.

Kā veidojas sabiedrības viedoklis?

I. Kažoka pauda, ka par pilsonisko atbildību kolektīvā domāt nav produktīvi. Ja tā domā, tad atbildību par sliktiem lēmumiem it kā pārnes uz sabiedrību, vainu noņēļ uz sabiedrību, kas ir abstrakts jēdziens. Šādi domājot, nevar saprast, kāpēc cilvēki rīkojas tā, ka rezultāts vērsas pret viņu interesēm. Svarīgi ir skatīties individuāli, izmantojot savu pieredzi. Par atskaites punktu ir jāpieņem pārliecība — kas no manis ir atkarīgs, ko es ar to varu darīt un kas radīsies no tā, ko es daru, un tas jāsaista ar pilsoniskajiem tikumiem. Par to diskusijā runāja V. Kalniņš. Par pilsonisko atbildību jārunā individuāli, nevis jādoma — kāpēc sabiedrība kopumā tā rīkojas, balso tā vai citādi. Sabiedrība kopumā ir nestrukturēta telpa, kurā nav iespējams orientēties. Individuālā līmenī ir vieglāk piemērot pilsoniskā tikuma jēdzienu.

R. Karnīte piekrit, ka individuālā pieeja ir metodoloģiski pareiza, jo sabiedrība ir kopums un kopumu veido indivīdi. Tomēr jēdzienu “sabiedrības viedoklis” nevar pilnībā noliegt, ja ar to saprot viedokli vai viedokļu kopumu, kas veidojas no indivīdu grupu viedokļiem un nosaka sabiedrības virzību. Šādā nozīmē jēdziens lietots tekstā.

Kas pamato sabiedrības viedokli vai rīcību?

A. Kaktiņš norādīja, ka daudzus jautājumus indivīda viedokļu pamatā ir zemā uzticēšanās elitei. Ja nav uzticēšanās, “lietām” ir jāsabrūk. Tas nav specifiski Latvijai, tā notiek daudz kur. Trampa panākumi ASV sakrīt ar

viszemākajiem uzticēšanās rādītājiem. Latvijā uzticēšanās rādītāji ir zemāki nekā citur. Uzticēšanās jautājums pie mums nav atrisināts, un nekas nemainās. Tāpēc tas, ka sabiedriskajā jomā vēl viss nav pilnībā izjucis, ir tikai laika jautājums. Kaut kad tam ir neizbēgami jānotiek.

V. Kalniņš uzskatīja, ka pilsonis ir neatbildīga būtne. Ja neviens priekšā nepasaka, ko darīt, un ja cilvēks subjektīvi jūtas slikti, viņš var balsot par jebko, pretēji jebkādam racionālam saprātam. Pilsoņa atbildība un pienākums ir pildīt tos spēles noteikumus, par kuriem visi ir vienojušies. Par pilsoni kā tādu jādomā — kas ir pilsoniskie tikumi. Viens pilsoniskā tikuma piemērs ir saprāta robežās apvaldīt savu egoismu un padomāt — kā mans lēmums ietekmēs citus. Svarīgs pilsoniskā tikuma aspekts ir — padomāt ilgtermiņā. Piemēram: es varu uzspridzināt granātu vietā, kur dzīvo politiskā elite, bet kāds labums no tā būtu ilgtermiņā? Kopumā — ir jādoma par kvalitātēm, ko no sava pilsoņa var sagaidīt, un jāveicina tās kvalitātes, kas raksturo labu pilsoni.

Z. Stankevičs apstiprināja, ka uzticēšanās ietekmē balsojumu, tāpēc pēdējās Saeimas vēlēšanās bija protesta balsojums — mēs šos negribam. Taču seko jautājums — kā var iebalsot tik neveiksmīgu (nevēlamu) rezultātu? Tā ir demokrātijas vājā vieta, ka visiem tiek dotas lielas iespējas, katrs cilvēks var būt aktīvs. Partijas, kuras vēlas dabūt sev labus rezultātus, pēta, ko sabiedrība no tās gaida, to noskaidrot palīdz polittehnologi. Ir partiju slēptie motīvi un reālā politika, un tā norezonē tautā.

I. Kažoka pievienojās A. Kaktiņa teiktajam par uzticēšanās krīzi, bet papildināja, ka tā nav vienīgais iemesls pašlaik vērojamam populisma vīlnim Rietumeiropā un Latvijā. Ir arī citi iemesli — daudz sarežģītāka sabiedrība, globalizācijas ietekme, sabiedrība vairs nestrukturējas vienkāršās kategorijās, mediju redakcionālā politika un spēja ietekmēt, informācijas plūsmas un informācijas tīkli. Viņa izteica provokatīvu tēzi: ne izglītības trūkums ir novedis pie populisma viņa, bet, tieši ot-

rādi, tas, ka cilvēki kopumā ir ieguvuši izglītību un mūsdienu Rietumu pasaule ļauj katram sekot notikumiem un rīkoties pašam. Iepriekš bija organizēts balsojums, uzklaušija autoritātes, cita veida informācijas bija maz. Viņa piebilda, ka cita skaidrojuma populismam nav.

M. Kūle aizrādīja, ka nav pareizi tik plaši lietot jēdzienu “populisms”. Tajā ir dažādi strāvājumi, un katru no tiem ir jāvērtē. Šajos vērtējumos ir viegli kļūdīties. Daži ir normāli, tie sakņojas nacionāli konservatīvajā pavērsienā un var pastāvēt. Taču ir vēl citi virzieni, piemēram, tādi, kas izmanto medijus un seko “teātra sabiedrības” principiem. Tiem raksturīgs teatrālums, skriešana pēc varas u.c. (Latvijā piemērs ir Aldis Gobzems). Ir vēl viens, vēl bīstamāks virziens. Caur populisma jumtu darbojas citi virzieni, kas vērsti uz jaunu pasaules pārdali — tos vada finanšu pasaule, globālā vara. Tiem ir milzīgs spēks. Kopumā var būt pieci vai pat vairāk populisma virzieni.

Kas jādara, lai stiprinātu pilsonisko atbildību?

Šajā sadaļā apkopotas ekspertu atbildes uz jautājumiem: Kā ieaudzināt sabiedrībā atbildību? Kā noraidīt līdz cilvēka apziņai, ka no katra paša ir atkarīgs demokrātiski pieņemtais lēmums? Kā novērst pārspīlēto, sakāpināto kritizēšanu un panākt, lai katrs ieraudzītu grūžus savā dārziņā? Kur ir un kur nav paša atbildības daļa? Kā aktivizēt sabiedrību, lai katrs savas kompetences un iespēju robežās izdarītu savu darāmo? (Z. Stankevičs).

Valsts atbildība un loma sabiedrības viedokļa veidošanā

Sabiedrības viedokļa veidošanās analīze vedina uz domu, ka apstākļi, kuros mūsdienās jāpieņem lēmumus, kas ietekmē cilvēka nākotni, kļūst arvien sarežģītāki, indivīda ietekmēšanas iespējas arvien daudzpusīgākas, mērķtiecīgākas un precīzāk adresētas. Izmantojot mūsdienīgās tehnoloģiskās un

satura iespējas, cilvēki, sevišķi jaunieši, pašiem nemanot, tiek iekļauti efektīvos ietekmējošos informācijas tīklos. Izziņas avoti tiek personificēti un mērķtiecīgi piegādāti, radot iespaidu, ka cilvēks pie konkrētās atziņas vai pārliecības ir nonācis pats, meklējumu ceļā un ņemot vērā daudzpusīgu informāciju. Turklāt cilvēka viedokļa ietekmētāji līdzvērtīgi var būt gan iekšēji, gan ārēji, gan draugi, gan ienaidnieki.

No tā izriet valsts kā vadības institūcijas atbildība un loma sabiedrības viedokļa veidošanā. Valsts uzdevums ir sabiedrības attīstības uzraudzība un visāda veida nevēlamu parādību novēršana valsts iedzīvotāju interesēs — šādam nolūkam pilsoņi valsts institūciju ir izveidojuši. Institūciju pienākums ir rūpēties arī par pilsoniskās atbildības izkopšanu.

Domājot par pilsoniskās atbildības un sabiedrības viedokļa ietekmēšanu, ja tāda ir vēlama, lai cilvēks spētu pieņemt lēmumus, kas nekaitētu viņam pašam, kā arī lai neitralizētu nevēlamu ārējo ietekmi, nedrīkst aizmirst demokrātiskās vērtības, to skaitā vārda un rīcības brīvību. Ja ir konstatēts, ka ieviešanās ir nepieciešama un atbilst pilsoņu interesēm, tad ietekmēšanai jābūt demokrātiskai un netiešai — ar audzināšanas, izglītības, informācijas pieejamības un patiesuma, mediju kvalitātes un citu instrumentu palīdzību.

Izpratne par demokrātiju un tās mehānismu

O. Ozols lietoja jēdzienu “pilsonīgā sabiedrība”. Pilsonīgā sabiedrība ir tāda sabiedrība, kas izprot demokrātiju pēc savas būtības, saredz demokrātijas nepieciešamību un ir spējīga aizstāvēt demokrātiju ikdienā. Sabiedrībai ir jāizprot demokrātijas mehānisms, vārda brīvības, pulcēšanās brīvības jēdzieni.

Izglītība

O. Ozols, atbildot uz jautājumu — kā nonākt līdz tam, ka sabiedrība saprot demokrātiju? — minēja Somijas piemēru, kas

liecina, ka izglītība izglāba valsti no nabadzības. Arī Latvijas valsts 1918. gadā neradās tukšā vietā. To nodibināja nobriedusi pilsoniskā sabiedrība. Tās pamati tika ielikti jau 19. gadsimtā, kad bija laba vispārējā pamatizglītība, skolotāji sabiedrībā bija nozīmīgas figūras. Izglītība ir atslēga, lai cilvēki izprastu demokrātiju pēc savas būtības un būtu gatavi to aizstāvēt un izmantot.

Z. Stankevičs norādīja, ka risinājums jāmeklē tur, kur ir demokrātijas vājā vieta. Ja jau visiem ir dotas vienādas līdzdalības un aktivitātes iespējas, jāpanāk, lai visi būtu pietiekami zināši un informēti. Ceļš uz to ir izglītība, kas izkopj spēju domāt ilgtermiņā, nebūt lētticīgam.

Var jautāt — kā atšķirt, vai pieņemtais lēmums ir tāds vai citāds tāpēc, ka tāda ir lēmuma pieņēmēja pārlicība, vai arī tas radies, sekojot kādam nenoformulētam “vairuma”, “vairākuma” vai autoritātes viedoklim. Atbilde ir — ja cilvēks pietiekami izglītots un informēts, viņš spēj patstāvīgi formulēt savu viedokli, nepaļaujoties uz autoritātēm vai vairumu/vairākumu.

Audzināšana

M. Kūle iebilda, ka, neskatoties uz labo attieksmi pret izglītību, Somijā ir arī viens no augstākajiem pašnāvību rādītājiem, un arī alkoholiāisms ir nacionāla problēma. Tātad ar izglītību vien nevar sasniegt pilnīgu risinājumu.

Pilsoniskās sabiedrības veidošanā ir svarīga audzināšana, ne tikai izglītošana (M. Kūle, Z. Stankevičs). Latvijas izglītības sistēmā tieši audzināšanu cenšas samazināt, atstājot audzināšanas funkcijas tikai ģimenes ziņā. Sabiedriskajā jomā audzināšanas funkcijas, ārpuskolas pulciņi un citi audzināšanas instrumenti ir palaisti pa vējam. Vajag stiprināt ētisko, cilvēcisko atbildību, un to dod audzināšana.

Ģimene

Z. Stankevičs vēlreiz uzsvēra — ja gribam atbildīgu sabiedrību — galvenais ir izglītība

un audzināšana, turklāt audzināšana ir pat svarīgāka par izglītību. Valstij ir jāatbalsta izglītība un ģimene, jo ģimene ir pirmā vieta, kur māca atbildību. Tas ir valsts prioritāšu jautājums, un atrunas ar naudas trūkumu te neder, jo naudas vienmēr trūkst. Rūpes par ģimeni atbilst Latvijas Satversmei, kur rakstīts, ka valsts atbalsta ģimeni.

Viņš formulēja savu loģisko shēmu pilsoniskās atbildības stiprināšanai ar audzināšanas palīdzību: ģimene, skola, mediji, muzeji un teātris — visa kultūras un mākslas joma. Kultūra un māksla ir nozīmīgs audzināšanas faktors gan attiecībā uz pilsonisko atbildību, gan attiecībā uz patriotismu, kas savukārt ir viens no pilsoniskās atbildības veicinātājiem.

R. Karnīte iestarpināja, ka ģimene jauniešiem “netiek klāt” un tāpēc audzināšanu nevar veikt pilnvērtīgi. Jaunieši agrā vecumā aiziet no mājām, dzīvo virtuālajā pasaulē, savā sabiedrībā, attālu no ģimenes studijās ārzemēs vai lielpilsētā. Viss notiek tik strauji, viss mainās. Cilvēki kļūst arvien vientuļāki un nošķirtāki, plašsaziņas rīku un sociālo tīklu saturs kļūst par galveno padomdevēju, virtuālās vides ietekme uz personības veidošanos ir nozīmīga.

Tāpēc sabiedrības interesēs ir valsts iejaukšanās audzināšanas procesā, atbalstot ārpusģimenes audzināšanas metodes un institūcijas. Audzināšanas metodes, piemēram, spēles, var pielietot jau agrā bērnībā (pat bērnudārzos). Piemēram, Maija Kūle pastāstīja par uzvedības audzināšanas spēli, ko Somijā izmanto jau ļoti agrā bērnu vecumā, lai attīstītu ģenētiskās spējas, radot sabiedrībai derīgus cilvēkus.

Cilvēka atbildības sistēma

M. Kūle uzskata, ka cilvēks nevar būt atbildīgs par visu, kas notiek jomā, kurā viņš formāli vai neformāli ir paudis savu viedokli, jo pasaule ir sarežģīta un globālie procesi ietekmē visus. Tomēr der ieklausīties klasiku teiktajā. Hēgelis māca, ka cilvēka atbildības sistēmā pirmais līmenis ir ģimene, otrs ir pilsoniskā

sabiedrība un trešais — valsts. Ģimenē cilvēks ir subjektīvi, iekšēji iesaistīts — ir “iekšā”. Pilsoniskajā sabiedrībā cilvēks “iet ārā”. Ģimenē cilvēks grib darīt labu. Arī “ārā” ir jāprot nest kvalitātes, kas bija ģimenē, tostarp darīt labu. “Ārā” cilvēks saduras ar “svešo”, bet arī pilsoniskajā sabiedrībā ir jāspēj būt pozitīvam. Tāpat jāizturas pret valsti — jāapvieno tas labais, ko dara ģimenē un pilsoniskajā sabiedrībā. Valsti ir jāmīl, pret to jāizturas kā pret savu ģimeni. Šādā veidolā īstenojas pilsoniskā atbildība.

Objektīvā patiesība

Z. Stankevičs norādīja divus galvenos ceļus pilsoniskās atbildības stiprināšanā. Pirmais — cilvēkus ir jāmāca kritiski domāt. Lai iemācītu kritiski domāt, jāuzstāda jautājums par patiesību. Atbildības līmenis ir zems, tāpēc, ka katram ir sava patiesība, bet ja tā, tad nav kam līdzināties. Katrs izvēlas to “patiesību”, kas viņam ir labākais uzvedības modelis. Tāpēc jārunā par to, kas ir patiesība, par objektīvo patiesību, par patiesības kritērijiem. Par objektīvo patiesību stāsta filozofija un teoloģija. Teoloģija par objektīvo patiesību runā no dievišķās atklāsmes viedokļa, bet filozofija — no dabiskā saprāta viedokļa. Nav cita ceļa, lai izkoptu pilsonisko atbildību. Ar patiesību kā tādu un ar objektīvo patiesību audzina kopīgas vērtības.

I. Kažoka piesardzīgi vērtēja objektīvās patiesības esamību un nozīmi. Objektīvā patiesība, arī attiecībā uz reliģiskām atklāsmēm, tāpat kā vērtības filozofijā, ir katram sava. Var runāt par sociālām normām — tās satur sabiedrību kopā, ieaudzina (audzināšana un sociālās normas iet kopā) nedarīt to, kas īstermiņā izskatās labi, bet rada kaitējumu sabiedrībai, ieaudzina domu, ka savstarpējā komunikācijā var iztikt bez agresijas, mazina negativismu, agresiju, cinismu. Kad konkrētā rīcība ir vai nav pieļaujama? — lēmumam par to ir saikne ar pilsonisko atbildību.

M. Kūle skaidroja, ka sociālās normas nemaina cilvēku. Sociālās normas nav tas pats,

kas vērtības, nevajag identificēt. Audzināšanā ir svarīgas normas, bet vērtības saistās ar iekšējo personas kodolu, kā arī ar kopienas orientācijām. Ir riskants apgalvojums par vērtībām, ka tās ir tikai katram savas — nonākam postošā relativismā, tāpat par objektīvo patiesību nevar runāt, ka tā katram sava, galu galā ir taču zinātnes universālas patiesības.

Informācijas patiesums

Otrs Z. Stankeviča norādītais ceļš ir — nodrošināt, ka sabiedrība (indivīdi) var saņemt patiesu un ticamu informāciju. Te jārunā par amorālu darbību sabiedriskajās attiecībās, kas izpaužas kā manipulēšana ar informāciju. Ar sabiedriskās domas analīzi viss ir kārtībā, pētījumos iegūtās zināšanas ir pilnas tiesības izmantot, bet to nedrīkst izmantot melošanai, lai solītu to, ko nav iespējams un, sevišķi vēlēšanu kampaņu laikā, pat nav paredzēts sasniegt. Tas ir amorāli un nav pieļaujams.

O. Ozols piezīmēja, ka garīdznieki sarežģītas patiesības un garīgās vērtības spēj pasniegt plašākai sabiedrībai saprotamā, tēlainā un saistošā valodā. Vēlams, lai valsts prezidenta vēlēšanās jūnijā topošais prezidents ir tāds cilvēks, kas izprot vērtības, ko pats piedāvā, un spēj izskaidrot tā, lai sabiedrība tās pieņem.

Aktīvās līdzdalības pieeja

V. Kalniņš piedāvāja aktīvās līdzdalības pieeju pilsoniskās atbildības veidošanā. Lai cilvēki apgūtu kompetences un izpratni par sabiedriskajiem procesiem, viņiem ir kaut kas sabiedriski jādara. Līdzdalība brīvprātīgo kustībās, biedrībās un asociācijās ļauj saprast, kas ir sabiedriskās vērtības, gūt pozitīvu sabiedriskā darba pieredzi.

Līdzdalību parasti kavē tipiska nožēla — es viens neko nepadāšu. Tam pretī liekams arguments, ka politika ir kolektīva darbība. Lai kaut ko panāktu, ir jāatrod domubiedri, sekotāji, citi cilvēki, ir jāiesaistās politiskā procesā. Līdzdarbojoties rodas izpratne un kompetence, kā un ko var panākt, un

iemācīties atteikties no ilūzijām. Protams, līdzdalība ir arī pilsoniskās izglītošanās veids. Jautājums — kā veicināt, lai cilvēki veiktu tādu pilsonisko darbību, kas palīdzētu izkopt pilsonisko atbildību?

Iesaiste politiskās partijās

I. Kažoka pievienoja papildu aspektu — iesaiste politiskajās partijās (reālajā politikā) ļauj ieraudzīt, kas ir labi un kas slikti. Valstī, kur sabiedrība ir plaši iesaistīta, pilsoņi labāk saprot savas rīcības sekas.

M. Kūle pievērsās partiju darbības vispārīgiem jautājumiem un atzina, ka partijas mūsdienās ir zaudējušas idejiskās krāsas. Deviņdesmito gadu sākumā vēl bija liberāļi, vai sociāldemokrāti, bet tagad vairs nav. 21. gadsimta partiju struktūras nav labs modelis. Partijas ir daudzpusīgas, jo sabiedrība ir sarežģīti strukturēta un daudzveidīga. Cilvēki maina identitātes un viedokļus, veidojas tā saucamās “fluīdu situācijas”. *Fluid* — šo jēdzienu ieviesa Zigmunds Baumans, skaidrojot, ka tādas ir mūsdienu sabiedrības — plūstošas, mainīgas utt. Sociologi mēģina ieviest jēdzienu “fluīdu migrācija” — šurp-turp-šurp, braukātāji.

Fluīdu situācijā it kā tiek aizstāvēta demokrātija, bet demokrātijas idejai neatbilst partiju darba kvantifikācija. Vecajās demokrātijās tā nav, tajās demokrātijas pamatprincips ir — izrunāt lietas. Latvijā raksturīgs formālisms — ja balsojumā ir vienas balss pārsvars, lēmumu pieņem ar formālu pārsvaru. Kvantifikācija ir pārņēmusi mūsdienu pasauli.

Bieži izskan pārmetums, ka partijas ir pārāk mazas, tām nav tiesību pārstāvēt sabiedrību, nav saprotams, ko īsti tās pārstāv (nav skaidra to idejiskā bāze). I. Kažoka pastāstīja, ka pašlaik tiek izskatīts likums par partiju valsts finansējumu. Paredzēts, ka valsts finansējumu partijām saista ar partijas biedru skaitu. Tas mudinās partijas iesaistīt vairāk biedru, plašākai sabiedrības daļai ļaut saprast, kas politikā ir iespējams

un kas nav, un būt piesardzīgākiem savos lēmumos.

Pilsoniskās atbildības materiālie aspekti vai pilsoniskās atbildības cena

Izglītības finansējums

Komentējot izglītības un audzināšanas jautājumu, kas ir pilsoniskās atbildības izkopšanas pamatā, O. Ozols aizsāka diskusiju par pilsoniskās atbildības materiālajiem aspektiem. Viņš secināja, ka izglītībai un audzināšanai, kas nepieciešamas pilsoniskās atbildības izkopšanai, trūkst naudas. Hroniskais naudas trūkums atražos Latvijas sabiedrībā *Kolka Cool* situāciju. Tas ir pragmatisks apsvērums, jo sabiedrības iespējas finansēt izglītības, veselības un citas sabiedriskās jomas samazinās. Demogrāfiskajai situācijai pasliktinoties, brūk nodokļu maksātāju piramīda, iedzīvotāju skaits samazinās, un nodokļu maksājumi samazinās. Iespējams, ir laiks runāt par sadarbību Eiropas Savienības līmenī un kopīgu politiku, vai jāprasa Eiropas Savienības palīdzība izglītības finansēšanā, piemēram, Izglītības kohēzijas fonda veidā. Par Eiropas Savienības valstu kopēju atbildību var runāt, jo vecās dalībvalstis ir “izpumpējušas” darbaspēku no jaunajām dalībvalstīm, arī no Latvijas. Eiropas Savienības centram ir jāsaprot, ka valstīm kopīgi ir jārūpējas, lai Savienībā noturētu vispārēji augstu izglītības līmeni. Ja Latvija nevarēs finansēt izglītību, pietrūks jaunu izglītotu cilvēku, kas nepieciešami modernai tautsaimniecībai. Jaunā paaudze jau tagad nav pietiekamā skaitā. O. Ozols atgādināja kādā intervijā teikto, ka laba izglītība maksā dārgi, bet pamēģiniet, ko nozīmē neizglītība, tā maksā vēl dārgāk. Ja puse Eiropas sāks atražot *Kolka Cool* paaudzi — būs vēl dārgāk.

Valsts budžeta lielums un pārdale, sociālās jomas finansējums

I. Kažoka atzina, ka izglītība ir sarežģīta tēma. Latvijā, vērtējot iepretī mūsu ekono-

mikai un budžetam, izglītībai tērē pat vairāk nekā citās valstīs, tostarp Igaunijā, bet rezultāti citās valstīs ir labāki. Salīdzinot ar citām valstīm, šur tur Latvijā tērē vairāk, šur tur mazāk, bet sociālajai jomai kopumā mazāk. Iespējams, Eiropā ir vajadzīgi kopēji mehānismi, taču ne izglītībā. Skatoties uz salīdzinājumiem, veselības un sociālo jomu Latvijā finansē pārāk maz. Ir redzams, ka valstīs, kur sociālās jomas finansējums ir labāks, iedzīvotāju uzticība valstij ir lielāka.

I. Kažoka norādīja, ka, domājot par pārdali, budžeta sadalījumu un sociālās jomas finansējumu, aiz iekavām paliek vērtējums — cik lielu tautsaimniecības daļu pārdala valsts budžeta ietvaros Latvijā un citur. Skandināvijas valstīs pārdala 50–55% no IKP. Latvijā pārdala maz no kopējās ekonomikas — mazāk par 40% no IKP. Jautājums ir ne tik daudz, cik pārdalām no esošā budžeta, bet gan — vai esošais kurss — zemu nodokļu politika un tādā veidā iegūti valsts budžeta līdzekļi — ilgtermiņā ir piemērots īstas dzijas pilsoniskās sabiedrības izveidei. Skatoties uz Dāniju un Skandināvijas valstīm, ļoti grūti no savstarpējās uzticēšanās atdalīt sociālo aspektu. Laimes apziņa un uzticēšanās politiķiem (varai) šajās valstīs balstās ne tikai pilsoniskajā apziņā, bet arī apziņā, ka valsts sociālās drošības sistēma ir pretimnākoša, ja gadās nelaime, cilvēks jūtas pasargāts. Savstarpējā solidaritāte izpaužas arī ar nodokļiem un finansējumu. Ja cilvēks pats jūtas pasargāts, viņš par citiem rūpējas vairāk. Attīstītās valstīs pārdale palīdz mīkstināt sociālās problēmas, tostarp ienākumu nevienlīdzību, kas parasti rada sociālo spriedzi.

Materiālie stimuli versus izzināšana caur pieredzi

A. Kaktiņš argumentēja, ka Latvijā solidaritātes un rūpēšanās vietā drīzāk tiek piekopta rungas politika, lai vēl vairāk līdzekļu iekasētu no iedzīvotājiem un nogādātu kopējā katlā. Turklāt Latvijas apstākļos materiālie

stimuli ne vienmēr palīdz. Viņš redz šo lietu principiāli pretēji un tas iet kopā ar V. Kalniņa teikto — kā iemācīt pilsonisko atbildību. Valsts līmenis ir augsts un abstrakts, to grūti saprast. Iemācīties atbildību, saprast cēloņsakarības var ar mazākām, jau pieminētām lietām, kur risina kopējas problēmas — piemēram, mājas apsaimniekošana. No mazā kopuma nonāk pie lielākām lietām, pie valsts. Ir jāvirzās no apakšas uz augšu. Augšējiem līmeņiem, elitei uzticēšanās nav. Tāpēc varbūt augša ir “jādemontē”, resursi ir jāatstāj lejā un jāļauj indivīdiem pašiem ar tiem rīkoties, lai viņi var pašorganizēties. Tā ir mācīšanās, sāpīgs process, bet dotu labu pieredzi un novestu pie sabiedrības sapratnes, ka kopā ir labāk. Bet tam jānāk caur pieredzi un pašorganizēšanos.

I. Kažoka atgādināja, ka tāda pieredze jau ir bijusi — ASV un Lielbritānijā. Britu konservatīvie vadījās pēc pārliecības, ka viss, ko var darīt zemākā līmenī, ir jādara tur. ASV un Lielbritānijā tas noveda pie Trampa un *Brexit*. Neviens neko nedarīja, lai zemo uzticības līmeni paaugstinātu — pilsoņiem nebija ne vēlēšanās, ne laika nodarboties ar kopējām lietām. Rezultātā uzticības līmenis nevis pieauga, bet pazeminājās.

Labākie uzticamības paraugi un laimība ir tajās valstīs, kur valsts rūpējas par iedzīvotājiem un sociālās nodrošināšanas sistēma ir labāka, piemēram Skandināvijas valstīs. Tur cilvēkus mudina iesaistīties sabiedriskās norisēs, un viņi nav tā pārslogoti, ka to nespētu. Tur ir labāka solidaritāte.

A. Kaktiņš apstrīdēja teikto — Latvijā ar mūsu cilvēkiem, vērtību orientāciju, vēsturi un citām īpatnībām “tas nestrādā”. Skandināvi ir līdz tam izauguši. Viņiem to neviens nelika darīt. Arī mums ir jāzaug, bet augšana ir lēns process. Mēs varam to paātrināt, izmantojot citu pieredzi un zināšanas. Cilvēkiem ir jāspēj pašiem savākties, jābūt prasmei lemt par kopīgajiem līdzekļiem.

Citu valstu pieredze

Z. Stankevičs piezīmēja: “Esam ne tikai izauguši, bet pārauguši. Kad auglis pāraug, pārgatavojas, tas pūst.” Ir daudzas lietas, ko varam mācīties no citām valstīm, bet ir arī tādas lietas, ko nevajag no tām mācīties, nevajag atkārtot viņu kļūdas.

O. Ozols norādīja, ka Somija ir viena no labākajām valstīm Eiropas Savienībā, kas varētu būt par piemēru Latvijai. R. Karnīte piebilda, ka Somija tiešām ir laba valsts, bet dārga, uz ko I. Kažoka atbildēja, ka somi labprāt maksā nodokļus, jo zina, kur kopējā nauda paliek.

Nevienlīdzība

V. Kalniņš atvēra diskusijā jaunu aspektu — nevienlīdzība. Nevienlīdzība līdz noteiktam līmenim ir motivējoša, tā aicina tiekties uz augšu, pēc sasniegumiem un uzlabojumiem, bet, to pārsniedzot, nevienlīdzība var kļūt demoralizējoši graužoša. Piemēram, Francijā valstij ir progresīvi mērķi — vide, klimats; elite par tiem priecājas un tos atbalsta, darot labu darbu, bet nabadzīgākie domā, kā savilkt galus kopā šī augstākā mērķa īstenošanai. Latvija ir vienā no augstākajām vietām nevienlīdzības jomā. Te jāpanāk stratēģiskas pārmaiņas un noteikti jārikojas.

O. Ozols nosauca nevienlīdzību par “šausmīgi dziļu Latvijas problēmu”, un pieminēja 2013. gada sākuma pētījumu par nevienlīdzību, kurā atklājās briesmīga aina. Sešu gadu laikā nekas nav mainījies. Problēmas ir konstatētas, bet risinājumu nav.

A. Kaktiņš piekrita, ka nevienlīdzība ir liela problēma, tomēr piezīmēja, ka, runājot par lielām lietām, parasti aizmirstas vietējais konteksts. Globālī parasti daļai cilvēku pieder liela daļa labklājības, bet vai kāds no tiem dzīvo Latvijā? O. Ozols piebilda, ka dzīvo gan, un atsaucās uz dārgajiem auto Rīgas ielās. Uz augstu nevienlīdzības pakāpi norāda arī augstais Džini rādītājs. Acīm redzot, patiesība ir apstākļi, ka nevienlīdzība katrā valstī izskatās citādi.

A. Kaktiņš sarkastiski atzīmēja, ka Latvijas vēsturē ir daudz piemēru, kā cīnīties ar nevienlīdzību, piemēram, 1919. gadā. Nedrīkst atjaunot slikto pieredzi, vērsties pret bagātajiem, jo mūsu pašu vēsture pierādīja, ka ar to labus rezultātus Latvijā nevar panākt. Piesardzīgi jāizturas pret lozungiem — izlīdzināt nevienlīdzību, celt nodokļus, vienlīdzību, laimi. Ar šiem lozungiem dedzināja muižas ar visiem cilvēkiem.

O. Ozols — mēs esam skaitliski neliela tauta, eliti uzturēt ir grūti.

Nevalstisko organizāciju loma pilsoniskās atbildības veidošanā

A. Kaktiņš teica, ka NVO ir gandrīz vai privāta lieta, mest akmeņus viņu lauciņā un viņus kritizēt nav pareizi, tas nav godīgi. NVO ir pašorganizēšanās forma, cilvēki kopā savā brīvajā laikā nododas kādai kopīgai nodarbei, tā nav piespiedu lieta. NVO ir stāsts par cilvēkiem, nevis par organizācijām. Tas ir stāsts par mums, NVO rāda, uz ko esam spējīgi. NVO Latvijā sāk veģētēt (O. Ozols), taču mākslīgi, ar pātagu te neko nevar panākt (A. Kaktiņš).

M. Kūle atzīmēja, ka ir daudz organizāciju (publikācijā minēts — vairāk kā 6000), par daudzām nekas nav zināms. Ir tādas, kurām uzticas, bet ir arī tādas, kas ir tikai un vienīgi sabiedrisko attiecību projekts.

NVO ir pilsoniskās aktivitātes paveids (O. Ozols). I. Kažoka formulēja NVO būtību. Mūsdienu sabiedrībā pilsoniskais aktīvisms var izpausties dažādi — NVO, partijas, neformālās cilvēku grupas (aizstāv idejas, organizē pasākumus), individuālais aktīvisms, aktivitāte portālos (Mana balss) un platformās, mediji (Re Baltika). NVO katra atsevišķi ir vāja, iemesli tie paši, kāpēc partijas ir vājas un mediji ir vāji. NVO varēja pastāvēt, tikai pateicoties ārvalstu finansējumam. Tagad tas ir pazudis un arī NVO sastāvs ir mainījies. NVO loma arī samazinās, bet tā būtu jāstiprina. NVO ir augsne, kur pilsoņu atbildība aug gan politiskā, gan interešu līmenī.

M. Kūle minēja Vaclava Havela citātu: “‘Samta revolūcija’ mēs cerējam iegūt pilsonisko sabiedrību, bet dabūjam nevalstiskās organizācijas!”

Eksperti meklēja atbildi uz jautājumu — vai ir nepieciešams jebkāds valsts atbalsts, lai veidotos NVO, kuru darbības mērķis ir pilsoniskās atbildības stiprināšana?

I. Kažoka aicināja palūkoties uz vietām, kur nav NVO. Ir ļoti daudz vietu, kur vajadzētu sabiedrisko organizāciju uzraudzību, bet nav, jo nav NVO pastāvēšanai piemērotu apstākļu un finansējuma.

Skatoties uz dažām NVO aktivitātēm, tās atzīst kā vajadzīgas. NVO ir jābūt ietekmes organizācijām (O. Ozols), tām ir jānodrošina pilsoniskās sabiedrības uzraudzība (I. Kažoka). NVO kalpo par atsvaru valsts virzībai uz autoritārismu (V. Kalniņš). Tādu NVO pastāvēšanu netieši var sekmēt, taču, ja valsts finansē NVO un uzskata, ka tām jābūt lojālām pret finansētāju, tad tās vairs nav NVO.

Ja valsts nefinansē un arī sabiedrība nevar vai nevēlas uzturēt profesionālas sabiedriskās organizācijas, atsvars zūd un pieaug varas visatļautības un autoritārisma draudi. Politiskās ievirzes sabiedriskās organizācijas dara labu darbu, taču tām parasti ir grūti atrast finansētājus. Profesionālās sabiedriskās organizācijas un konkrētām nepolitiskām mērķim radītas sabiedriskās organizācijas finansējumu atrod vieglāk un nereti pat pārveidojas kapitālsabiedrībās.

Kopsavilkums

Pēdējā laikā sabiedrībā notiekošie procesi kļūst agresīvi un satraucoši. Politikas kvalitāte pasliktinās, tas kavē ekonomikas attīstību. Nošķirtība, attālināšanās no reālās pasaules, atteikšanās no atbildības (ko es varu darīt? kas man par daļu?) kļūst par raksturīgu jaunās paaudzes iezīmi. Labi domāta un veicināta sabiedrības aktivitāte (piemēram, piedalīšanās vēlēšanās) neapzināti izvērsas par nevēlamu rezultātu (tiek ievēlētas partijas vai personas, kas nespēj rīkoties sabiedrības

interesēs). Negatīvais un neglītāis kļūst par normu, jo to pieprasa sabiedrība (mediju ziņas, dizains, kultūras produkts). Negatīvas parādības tiek pieņemtas kā nenovēršamas, jo “tā dara visi” (narkotikas). Agresija dzīvē kļūst par “filmu”, upuru ciešanas netiek uzvertas kā patiesas. Ar informācijas tehnoloģiju starpniecību jaunās tendences, gan vēlamās, gan nevēlamās, tiešā veidā ietekmē jauno paaudzi.

Pēdējo Saeimas vēlēšanu rezultāti tiek vērtēti kā gandrīz normāli, tomēr tie ir radījuši sen nebijuši jucekli (nespēja izveidot valdību un savlaicīgi pieņemt valsts budžetu; ar ārvalstīs dzīvojošo balsīm pārliecinoši ievēlota partija, kas sašķeļas drīz pēc vēlēšanām; vairāki (ne visi) nepārliecinoši vai pat vāji ministri; nihilisms pret priekšvēlēšanu solījumiem).

Nevēlamās parādības ir saistītas ar pilsoniskās atbildības vājumu — sabiedrība necenšas vai nespēj tās novērst, indivīdi neapzinās savas rīcības ietekmi uz sabiedrību kopumā.

Pilsoniskā atbildība nerodas pati no sevis, tā ir jāizkopj. Pilsoniskās atbildības izkopšana nevar notikt bez papildu pūlēm un izmaksām — tai ir sava cena.

Konsilijā analizēti šādi jautājumi:

- Vai ir vērojamas nevēlamas tendences sabiedrības attīstībā, kuru cēlonis ir pilsoniskās atbildības vājums? Citiem vārdiem, kāda mūsdienu Latvijā ir pilsoniskās atbildības vērtība, ko tā dod?
- Kā veidojas sabiedrības viedoklis?
- Kas pamato sabiedrības viedokli vai rīcību?
- Kas jādara, lai stiprinātu pilsonisko atbildību? Tas ietver šādus aspektus:
  - valsts atbildība un loma sabiedrības viedokļa veidošanā;
  - izpratne par demokrātiju un tās mehānismu;
  - izglītība;
  - audzināšana;
  - ģimene;
  - cilvēka atbildība;

- objektīvā patiesība;
  - informācijas patiesums;
  - aktīvā līdzdalība;
  - iesaiste politiskās partijās.
- Pilsoniskās atbildības materiālie aspekti vai pilsoniskās atbildības cena, kas ietver šādus aspektus:
- izglītības finansējums;
  - valsts budžeta lielums un pārdale, sociālās jomas finansējums;
  - materiālie stimuli *versus* izzināšana caur pieredzi;
  - citu valstu pieredze;
  - nevienlīdzība.
- Nevalstisko organizāciju loma pilsoniskās atbildības veidošanā.
- Apkopojot ekspertu teikto, iegūtas šādas atziņas:
- pilsoniskās atbildības nepilnības noved pie daudzšķautņainu, sabiedrībai nevēlamu procesu un parādību netraucētas attīstības;
  - nevēlamie procesi un parādības sevišķi spēcīgi ietekmē jauno paaudzi, kas tos uztver, izmantojot informāciju tehnoloģijas un sociālos tīklus;
  - valsts pienākums un uzdevums ir sekmēt pilsoniskās atbildības izkopšanu, jo tas atbilst valsts pilsoņu interesēm;
  - pilsoniskās atbildības jautājumā ir jāvērsas uz individu, nevis sabiedrību kopumā;
  - pilsoniskās atbildības izkopšanā audzināšana ir pat svarīgāka par izglītošanu;
  - audzināšanas funkcijas, pirmkārt un galvenokārt, tiek īstenotas ģimenē;
  - tā kā mūsdienās iespējas īstenot audzināšanas funkcijas ģimenē sarūk, tās jāatjauno izglītības sistēmā;
  - personības izkopšana, kas ir viens no pilsoniskās atbildības veidošanas aspektiem, jāsāk jau agrā vecumā;
  - loģiskā shēma pilsoniskās atbildības stiprināšanai ar audzināšanas palīdzību: ģimene, skola, mediji, muzeji, teātris — visa kultūras un mākslas joma, patriotiskā audzināšana kā viens no pilsoniskās

- atbildības veicinātājiem;
- audzināšanas un izglītības saturā jāiekļauj demokrātijas, vērtību, sociālo normu, pilsoniskā tikuma jēdzienu skaidrojumi un dziļa izpratne;
  - plašāk jāizmanto patiesības un objektīvās patiesības jēdziens kā pilsoniskās atbildības mērs (etalons);
  - ar netiešām metodēm jāstimulē aktīvās līdzdalības pieeja pilsoniskās atbildības veidošanā;
  - veidojot ekonomisko politiku, panākt pilsonisko atbildību vājiņošu faktoru (nepietiekams izglītības un sociālās jomas finansējums, zemas sociālās garantijas, nabadzība, nevienlīdzība) ietekmes mazinājumu, tādējādi paaugstinot uzticēšanos valstij un līdzcilvēkiem;
  - vēlams panākt politisko partiju modeļa maiņu, panākt plašāku sabiedrības iesaisti politiskajās partijās;
  - sekmēt NVO darbību, jo NVO ir augsne, kur pilsoņu atbildība aug gan politiskā, gan interešu līmenī.

Konsilija galvenais secinājums

Lai ierobežotu daudzšķautņainos un valsts un sabiedrības attīstībai nevēlamus procesus, ko rada pilsoniskās atbildības vājums, **nepieciešams stiprināt pilsonisko atbildību, izmantojot šādus instrumentus un metodes:** stiprināt ģimenes; atjaunot audzināšanas funkciju izglītības sistēmā; iekļaut izglītības saturā jēdzienus — demokrātija, vērtības, sociālās normas, pilsoniskais tikums, patiesība, objektīvā patiesība un to skaidrojumus — un panākt šo jēdzienu dziļu izpratni; veidojot ekonomisko politiku, panākt pilsonisko atbildību vājiņošu faktoru (nepietiekams izglītības un sociālās jomas finansējums, zemas sociālās garantijas, nabadzība, nevienlīdzība) ietekmes mazinājumu, tādējādi paaugstinot uzticēšanos valstij un līdzcilvēkiem; sekmēt NVO darbību, jo NVO ir augsne, kur pilsoņu atbildība aug gan politiskā, gan interešu līmenī.

Raita Karnīte